

öffentlichen Ausgrabungen in Žatec, aus denen eine Datierung der Anfänge der Keramik des sog. „Libočany-Typs A“ in das 2. Drittel des 10. Jh. hervorgehen soll. Die anderen Burgwälle datiert er in jüngere Zeit deshalb, weil auf ihnen keine eindeutig abgrenzbare ältere Keramik gefunden wurde. Die vom Autor verwendeten Keramikkomplexen von den meisten Burgwällen sind jedoch nicht repräsentativ. P. Čech's Ansichten sind nach Meinung des Rezensenten davon gekennzeichnet, dass er auf wenig überzeugende Weise archäologische Quellen in vorgefertigte historische Schemen einfügt.

Der zweite Teil der Diskussion widmet sich zwei Dendrodaten (925–937; 929–935), die aus der Holzkonstruktion der Befestigungsmauer der Vorburg stammen. P. Čech zieht aus ihnen weitreichende historische Schlussfolgerungen. So soll das mittlere Egerland bereits von Fürst Wenzel beherrscht worden sein, der somit der eigentliche Gründer des Přemyslidenstaates gewesen sein soll. Die Daten sind jedoch ohne adäquaten Kommentar veröffentlicht worden. Das Problem besteht darin, dass die Proben nicht den äußersten Jahresring aufwiesen. Die Obergrenze stützt sich deshalb auf eine Wahrscheinlichkeitsberechnung aufgrund des Splintholzes (dazu vgl. Exkurs des Dendrologen T. Kyncl, von dem die Analyse durchgeführt wurde), was die Aussagekraft wesentlich verringert. Daraus historische Konzepte abzuleiten ist somit vollkommen inadäquat.

Deutsch von *Tomáš Mařík*

IVO ŠTEFAN, *Archeologický ústav AV ČR, Letenská 4, CZ-118 01 Praha 1; stefan@arup.cas.cz*

TOMÁŠ KYNCL, *Botanický ústav AV ČR, Zámek, CZ-252 43 Průhonice; kyncl@ibot.cas.cz*

„Boves“ jako součást donace staroboleslavské kapituly

Jiří Mlíkovský

Druhá část zakládací listiny staroboleslavské kolegiální kapituly obsahuje ustanovení, podle něž mají vybrané moravské subjekty odvádět staroboleslavské kapitule každoročně *marcae/marchae* a *boves*. Příslušná pasáž textu zní takto (*Bláhová 1996, 7*): „Olomouc solvat annuatim unam marcham et duos boves, Godonin dimidiam marcham et unum bovem, Bretyzlawe dimidiam marcham et unum bovem, Rokicen unam marcham et duos boves, Znoiem unam marcham et duos boves, Brnen unam marcham et duos boves, Pustimir unam marcham et duos boves.“

Slovo *marca/marcha* je zpravidla překládáno jako *hřivna*, zatímco slovo *bos* jako *vůl*, *volek* nebo *dobytky* (*Zap 1857; Friedrich 1907; Sláma 1986, 55; Bláhová 1996; Pátrová 1999; Petráček 2003*). Zatímco význam slova *marcha* nezbuzuje pochybnosti, jeví se poplatek ve formě jednotlivých kusů dobytka, které měly boleslavské kapitule odvádět pouze geograficky vzdálené (moravské) subjekty, nikoliv však subjekty ležící kolem Staré Boleslavi (pro soupis a geografickou polohu těchto subjektů viz *Pátrová 1999*), poněkud zvláštní. Archeozoologické nálezy totiž ukázaly, že hovězí dobytek (tj. tur domácí) byl v okolí raně středověké Boleslavi nejhodněji chovaným hospodářským zvířetem (*Mlíkovský 2003b*)¹. Za těchto okolností by nemělo valný smysl, aby geograficky vzdálené subjekty dodávaly boleslavské kapitule ročně celkem 16 kusů hovězího dobytka. Hnaní či převoz tak malého počtu jedinců na vzdálenost přes 200 km (což by odhadem trvalo až 2 týdny) by navíc zřejmě nebyl ekonomicky výhodný, ani kdyby se ze všech povinně odváděných kusů dobytka na Moravě napřed vytvořilo jedno stádo a to se do Staré Boleslavi hnalo či vezlo jako celek.

¹ Hovězí dobytek byl běžným domácím zvířetem u všech západních Slovanů (*Beranová 1980; Peške 1985; Be-necke 1994*).

Budeme-li i nadále předpokládat, že výraz *bos* označuje nějaký hovězí dobytek, pak je nutné hledat vysvětlení, proč byl hovězí dobytek na staroboleslavskou kapitolu v malém počtu dodáván zdaleka, když byl v okolí Boleslavi běžně chovaný. Možnost, že se jednalo o dobytek určený k obohacení kapituliního jídelníčku je silně nepravděpodobná, protože pro obživu členů boleslavské kapituly bezpochyby dostačovaly místní zdroje, přidělené kapitule panovníkem v darovací listině. Možnost, že volí byli určeni k práci, rovněž není pravděpodobná, protože kanovníci se nezabývali činností, k níž by byli pracovní volí v takovém množství zapotřebí, a pravděpodobnost, že by panovnické obdarování mělo pomoci kapitule dodávat pracovní voly zemědělcům usedlým kolem Staré Boleslavi, je rovněž zanedbatelně malá. Další hypotetickou možností je, že výraz *bos* neoznačoval vola, ale jiný typ hovězího dobytka. Z raně středověké střední Evropy jsou pro hovězí dobytek (v širokém slova smyslu) doloženy latinské výrazy *vacca* (kráva), *bubalus* (divoký pratur) a *bos* (viz např. *Niederle 1921*). Výraz *bos* byl tedy zřejmě používán ve významu *samec domácího tura*, ať již nekastrovaný (býk), nebo kastrováný (vůl). Pokud by moravské subjekty měly staroboleslavské kapitule dodávat býky, mohlo by se jednat o metodu, jak zamezit přílišnému inbreedingu ve stádech staroboleslavského hovězího dobytka. Staroboleslavská kapitula však sama stáda hovězího dobytka nevlastnila (srov. *Lalík 1971*; *Bláhová 1996*; *Pátrová 1999*; *Mlíkovský 2003b*) a možnost, že by se dovozem nepřibuzných býků starala o blaho stád zemědělců usedlých kolem Staré Boleslavi, je silně nepravděpodobná, stejně jako v případě dovozu pracovních volů. Zbývá hypotetická možnost, že býci či volí nebyli z Moravy do Staré Boleslavi dodáváni z ekonomických důvodů, ale z důvodů symbolických. Takové jednání ovšem není historicky doložené. Žádná z uvedených možností tedy není pravděpodobná.

Z výše uvedeného vyplývá, že výraz *bos* zřejmě nebyl v zakládací listině staroboleslavské kapituly použit ve významu *hovězí dobytek*. Zároveň však není doloženo, že by se výraz *bos* v evropském středověku používal i v jiném, v tomto případě použitelném smyslu (viz *Varel 1981*, 426–427). Tento paradox lze vysvětlit středověkými překladatelskými praktikami a vícevýznamovým slovem *skot*, které v evropském středověku označovalo jednak hovězí dobytek, jednak peníze, dříve i majetek v širším slova smyslu (*Brückner 1927*, 496; *Hlinka – Radoměřský 1981*, 205; *Rejzek 2001*, 576). Pak-liže jsou v zakládací listině staroboleslavské kapituly výrazem *bos* míněny peníze, což věcně dává dobrý smysl, zbývá vysvětlit, proč autor listiny použil tento výraz v posunutém smyslu. Je pravděpodobné, že příčinou je doslovný překlad českého slova *skot* do latiny, a to bez ohledu na věcný obsah daného slova. Tento způsob překladu doložili *Wesselski (1936)* a *Flajšhans (1940)* na příkladu Klaretova spisu *Ortulus phisologie*, vzniklého nedlouho před rokem 1366. Klaret v něm popisuje hlasy několika v Čechách běžných druhů ptáků, avšak onomatopoická česká slova (např. *kníha* u čejky, *pět peněz* u křepelky nebo *chrást* u chřástala polního) podává v doslovném latinském překladu, tedy *libros* u čejky, *quinque nummos* u křepelky a *dumus* u chřástala, čímž se původní význam ztrácí. Obdobně zřejmě přeložil autor zakládací listiny staroboleslavské kapituly český výraz *skot* do latiny jako *bos*.

Na základě výše uvedených argumentů se tedy domnívám, že slovo *bos* bylo v zakládací listině staroboleslavské kapituly použito ve významu *skot* jako peníze, nikoliv *skot* jako hovězí dobytek. Některé moravské subjekty měly tedy podle této listiny odvádět staroboleslavské kapitule půl hřivny a jeden skot, některé jednu hřivnu a dva skoty. Za povšimnutí stojí, že počet skotů je vždy dvojnásobkem počtu hřiven.

Peníze označované jako *skot* (v řadě jazykových obměn) byly ve střední a východní Evropě známy zhruba od 12. století (*Hlinka – Radoměřský 1981*, 205). To je další indicií, že druhá část zakládací listiny, v níž se o diskutovaných dávkách píše, nevznikla v polovině 11. století, do které se hlásí, ale později (viz též *Nový 1991*; *Bláhová 1996*).

Zakládací listina staroboleslavské kapituly tedy naznačuje, že subjekty z blízkého okolí Staré Boleslavi odváděly kapitule dávky v naturáliích, včetně desátku z domácího zvířectva („decimum ... omnium animalium, tam maiorum, quam minorum“ – *Bláhová 1996*, 7; viz též *Mlíkovský 2003a*, 339), zatímco vzdálené subjekty kapitule zřejmě odváděly dávky pouze v penězích.

LITERATURA

- Benecke, N. 1994:* Archäologische Studien zur Entwicklung der Haustierhaltung in Mitteleuropa und Südskandinavien von den Anfängen bis zum ausgehenden Mittelalter. Schriften zur Ur- und Frühgeschichte 46. Berlin.
- Beranová, M. 1980:* Zemědělství starých Slovanů. Praha.
- Bláhová, M. 1996:* Zakládací listina staroboleslavské kapituly. Břeclav.
- Brückner, A. 1927:* Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków.
- Flajšhans V. 1940:* Naše řeč – ptačí, Naše řeč 24, 33–43.
- Friedrich, G. 1907:* Staroboleslavská listina. In: G. Friedrich ed., Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae 1, Pragae, 358–362.
- Hlinka B. – Radoměský P. 1981:* Peníze celého světa. Praha.
- Lalík, T. 1971:* Whość kanowników staroboleslawskich w pierwszej połowie XI wieku, Kwartalnik historii kultury materialnej 19, 399–429.
- Mlíkovský, J. 2003a:* Ptáci z raně středověkého hradu Stará Boleslav (střední Čechy) – Birds from the Early Medieval stronghold Stará Boleslav (Central Bohemia). In: I. Boháčová ed., Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia archaeologica 5, Praha, 335–344.
- Mlíkovský, J. 2003b:* Zvířata a jejich role na raně středověkém hradě Stará Boleslav (střední Čechy) – Animals and their role in the Early Medieval stronghold Stará Boleslav (Central Bohemia). In: I. Boháčová ed., Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia archaeologica 5, Praha, 347–365.
- Niederle, L. 1921:* Život starých Slovanů. Sv. III/1. Praha.
- Nový, R. 1991:* Diplomatické poznámky k donačním listinám českých klášterů a kapitul do konce 12. století. In: Studia Mediaevalia Pragensia 2, Praha, 125–146.
- Pátrová, K. 1999:* Počátky kolegiální kapituly ve Staré Boleslavi – Die Anfänge des Kollegialstifts in Stará Boleslav, Studie a zprávy Okresního muzea Praha-východ 13, 117–128.
- Peške, L. 1985:* Domácí a lovná zvířata podle nálezů na slovanských lokalitách v Čechách – Haustiere und Jagdwild in slawischen Lokalitäten in Böhmen, Sborník Národního muzea – Historie 39, 209–216.
- Petráček, T. 2003:* Fenomén darovaných lidí v českých zemích 11.–12. století. Praha.
- Rejzek, J. 2001:* Český etymologický slovník. Praha.
- Sláma, J. 1986:* Střední Čechy v raném středověku. II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu. Praehistorica 9, 3–112.
- Varel, L. ed. 1981:* Latinitatis mediae aevi lexicon Bohemorum – Slovník středověké latiny v Českých zemích. Vol. 4. Praha.
- Wesselski, A. 1936:* Klaret und sein Glossator. Brno.
- Zap, K. V. 1857:* Stará Boleslav a kolegiální chrám sv. Václava, Památky archaeologické a místopisné 2, 337–350.

‘Boves’ as a part of the Donation of Stará Boleslav chapter

The Donation of Stará Boleslav chapter includes statement on duties of several Moravian, i.e. geographically distant subjects, which had to pay to the chapter ‘marchae’ and ‘boves’. The Latin word ‘boves’ (sg. ‘bos’) has been traditionally translated as ‘cattle’. However, this interpretation is not consistent with archeozoological data. It is argued, that ‘bos’ was a literal translation of Czech word ‘skot’, which meant both (domestic) cattle and a kind of currency in the Middle Ages. Moravian subjects thus probably paid to the Stará Boleslav chapter taxes in money, not in cattle.

English by *author*